

THE LANGUAGE OF THE BIBLE

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: The books of Scripture have been the subject of various studies by numerous and qualified scholars. The language of the first translations from the ninth to the tenth century and its study constitute an entire epoch in Slavic studies. During the epoch of the Bulgarian Revival the translations into modern Bulgarian were considered mainly from a cultural-historical aspect. Much later, linguistic studies appeared that looked at changes and corrections to translations from the language from which they were being translated, as well as more general linguistic changes. The role of the language of the Bible in the linguistic processes during the Revival and in the history of the modern Bulgarian literary language is also the subject of publications. The subject of the article is the language of the books of the Old and New Testaments in a comparative plan in the translations of the Bible Society and the Holy Synod. The aim is to note mainly the differences in linguistic expressions, as well as some stylistic features.

Keywords: linguistic expression, linguistic differences, stylistic features

ЕЗИКЪТ НА БИБЛИЯТА

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Книгите на Свещеното писание са предмет на различни проучвания от многобройни и квалифицирани изследователи. Езикът на първите преводи от IX-X век и проучването му съставя цяла епоха в славистиката. През епохата на Българското възраждане преводите на новобългарски език са разглеждани предимно от културно-исторически аспект. Значително по-късно се явяват лингвистични проучвания, които разглеждат промените и поправките на преводите спрямо езика, от който се превежда, както и по-обща езикови промени. Ролята на езика на Библията в езиковите процеси през Възраждането и в историята на новобългарския книжовен език също е предмет на публикации. Предмет на статията е езикът на книгите на Стария и Новия завет в съпоставителен план при преводите на Библейското дружество и на Светия синод. Целта е да се отбележат предимно разликите при езиковите изрази, както и някои стилистични особености.

Ключови думи: езиков израз, езикови отлики, стилистични особености

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Преводите на Свещеното писание на съвременни езици са от огромно значение за развитие на народните езици и култури. У нас има различни преводи по различно време през XIX век. Във връзка с дейността на Британското библейско общество се появяват преводи на български език. През 60-те години на XIX в. излизат „Петте книги Мойсеови“ и Новият завет, а пълен превод Библията се появява през 1871 г. в Цариград с преводачи П. Р. Славейков и Хр. С. Николов. Впоследствие Библията е преиздавана многократно. Синодалният превод излиза през 1925 г. За подробности вж. Иванова (1992). Още в тази публикация Д. Иванова обобщава факта, че лингвистичните изследвания на новобългарските преводи „почти липсват“. Тази липса изследователката Д. Иванова запълва с две ценни проучвания - „Традиция и съвременност в новобългарските преводи на Евангелието“ (2002) и „Езикът на Библията“ (2003).

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Нашата цел е изследване на езика на Библията чрез двата превода – на Библейското дружество и Синодалния превод. За целта си служим със съпоставки на по-важните различия, които откриваме в двата текста. При представяне на различните думи на първо място поставяме думите от превода на Библейското дружество.

По-важни съпоставки от Битие.

Създаде – сътвори, неустроена – безвидна, покриваше – се разстилаше, стана – биде, простор – твърд, произрасти – произведе, ражда – дава, светлина – светила, крехка трева- злак, каза – рече, владее – управлява, морски чудовища – големи риби, одушевено същество – животни –влечуги, размножават се – множете се, влечуги – гадини, животни – гадини, видове – род, владее –господарува, въздушни птици - небесни птици, се движи – пълзят, живот – жива душа, зелена трева – злак тревист, напояваше – се вдигаше, ноздри – лице, градина – рай, хубаво – красиво, ядеш – вкусиш, подходящ – подобен, зверове – животни,

привърже – прилепи, храна – ядене, познаха – разбраха, препаски – препасници, вечерен ветрец – дневна хладина, човека – Адам, уплаших се – ме достраша, подмами – прельсти, добитък – животни, пръст – прах, поставя – всея, потомство – семе, скръб – болка, владее – господарува, скръб – мъка, яде – вкуси, пасеше – стана пастир, принос – дар, разсърди – огорчи, бежанец – изгнаник, гониш – пропъждаш, белег – знак, юноша – момче, рожба – чедо, почнаха – наченаха, списък – родословие, наименува – даде име, несе намираше – изчезна, потомство – житие, разврати – разгля, насилие – злодейства, твар – плът, етаж – кат, жизнено дихание – жива душа, дом – челяд, поколение – род, разплод – род, се разпукнаха – се раззинаха, отвори – окна, пернато – крилати, птици – хвъркати, потоп – наводнение, спря – престана, гарван – врана, престана – дръпна, простря – протегна, изпрати – пусна, пресъхна – пресекна, раждат – плодят, олтар – жертвеник, всеизгаряне – всесъжение, сладко – приятно, съществува – трае, горещина – пек, страхуват – боят, пълзи – се движи, поставям завет – сключвам завет, установих – сключих, се научи – узна, потеглюваха – дигнаха, поле – равнище, разбърка – смеси, отечество – земя, прослави – възвеличи, кълне – злослови, местност – място, дъб – дъбрава, хълм – планина, големци – велможи, изпратиха – изпроводиха, спречкване – караница, говедари – пастири, братя – роднини, се засели – се настани, нечестиви – лоши, прах – пясък, обходи – изходи, бърдо – планина, поразил – разби, люде – народ, неприятели – врагове, конец – нишка, правда – оправдание, наследиш – владееш, юнци – телци, гълъбче – млад гълъб, захождане – залез слънце, нападна – налегна, честита – добра, слънце залезе – зайде слънце, падна на лицето си – ничком, отец – баща, малко дете – младенец, пари – сребро, плът – тяло, възлезе – се издигна, до земята – доземи, слуга – раб, черда – стадо, удоволствие – утеха, определено време – уречено време, изпрати – проводи, правосъдие – съд, вик – поплак, безквасен хляб – пресни пити, нечестие – зло, съсила – погуби, се зазори – пукна зора, бягай за живота си – спасявай душата си, подрани – рано стана, равнина – простор, праведен – невинен, угощение – гощавка, хвърлей на стрела – стрелей от лък, договор – съюз, любиш – обичаш, ако е угодно – ако сте съгласни, между – граници, собственост – владение, напреднал във възраст – в преклонни години, богатства – съкровища, водонос – стомна, разтовари – разседла, хора – човеци, порти – жилища, изнемошял – уморен, Аврамови дни – Аврамово време, отвор – устие, работих – слугувах, неволя – нещастие, придоби – натрупа, ангели – опълчение, войнство – опълчение, наскърбиха – огорчиха, оскверни – обезчести, бавачка – кърмачка, стълп – паметник, масло – елей, предава душа – бере душа, сит от дни – сит на живот, имущество – имот, добитък – стада, пришелец – странствал, спокойно – кротко, гроб – преизподня, поругае – гаври, изнасили – легне, меса – плът, обръсна – острига, без мяра – чет няма, плодородие – изобилие, нещастие – злочестина, шпиони – съгледвачи, бяла коса – седина, старец – стар баща, чадо мое – сине мой, стар – престарял, живот – душа, известие се чу – дойде слух, угодно – драго, се окайвате – не жалете, челяд – семейство, блага – произведения, доволно е – стига, показа пътя – посочи пътя, отвратят – гнусят, надзиратели – нагледници, пришелстване – странстване, хляб – жито, изнуриха – изнемошяха, беритба – жътва, всегдатно притежание – вечно владение, отказа – не се съгласи, превъзходен – върховен, волове – телец, свиреп – жесток, отборна – от най-доброто, жребе – пърле, племена – колена, ехидна – аспид, пети – крака, сладкиши – ястия, посети – споходи, заръча – заповяда, корист – плячка, съсци – гърди, легло – постеля, издъхна – почина.

По-важни съпоставки от Изход и останалите книги от Стария завет.

Настойници – надзорници, воденица – мелница, житници – припаси, измъчва – изнурява, разширява – нараства, кал и кирпичи – глина и тухли, рогозен ковчежец – тръстено кошче, катран – смола, дои – кърми, теглила – тежка работа, обидника – виновния, другар – ближен, пшкания – стенания, затули – закри, притеснение – гнет, посетих – споходих, квартирантка – съжителка, жезъл – тояга, кървав младоженец – кръвен жених, магесници – влъхви, знамение – личба, лъже-мами, закорави – ожесточи, цирки – циреи, язви – поразил, свят – земя, град – градушка, бяло жито – лимец, зелено – зеленина, тъмнина – мрак, светло – видело, домашните – челядта, стълп – спонец, сурово – недопечено, дреболии – дробине, човек – душа, събор – събрание, жилища – живелища, принуждаваха – нудеха, кисне – възиде, чужд – пришълец, надчелие – превръзка, преграда – стена, воевател – воин, дълбочини – бездни, смаза – съкруши, грамада – стена, страх и трепет – страх и ужас, тъпанче – тимпан, повеления – наредби, палмови – финикови, роптания – ропот, слана – скреж, усмърдя – вмириса, изпитва – изкушава, канара – скала, захождане – залез, под небето – поднебесие, свят – земя, се качи – се възкачи, юмрук – бушница, легло – постеля, копни – кръстци, първак – първи плод, страх – ужас, едногласно – в един глас, възкачи – възлезе, застана – осени, морав – пурпурен, умилостивилище – очистилице, свидетелство – откровение, темянници – кадилници, поливалници – чаши, приношение – предложение, топчици – ябълчици, бадем – миндал, светила – кандилца, прибори – принадлежности, петелки – петлици, гърнета – котлета, тасове – блюда, агне – шиле, великолепиe – красота, темян – кадиво, пасбище – околина, госпожи – дворкини, чорба – сочиво, погача – пресни пити, почва – земя, вестители – пратеници, смокиня – смоковница, паланки – селища, раздра – разкъса, другарки

– дружки, девство – моминство, теле – телец, боен – бойовен, принос – жертва, щрък – щъркел, цапля – гушавец, мърша – труп, гадина – животно, девица – мома, куц – хром, мъди – зърна, ужас – страхотии, кумири – стълбове, шатър а срещане – скиния на събрание, бунтовници – непокорници, горителни змии – отровни змии, див вол – еднорог, врачуване – чародейство, ядещия – ядача, ястия – ядиво, разцеп – пролом, оселова – ослина челюст, плитки – плетеници, пришелствам – проживея, денят преваля – взе да се мръква, плява – слама, домакин – стопанин, купа – купен, покривало – наметало, млечниче – сукалче, помрачение – смъртна тъга, любезни и рачителни – обични и сговорни, бъдеще – бъднина, душевен простор – обширен ум, зеленище – зеленчуци, желязо – брадва, чети – пълчища, тор – курешки, снага – тяло, младежи – момци, предателство – измяна, длани – китки, блюдо – паница, меса – труп, хитрост – лукавство, идол – статуя, иждивение – що се харчи, високи места – оброчища, заспа – почина, надменност – гордост, зеленина – злак, трева – растлини, буйство – дързост, бежанци – отметници, лъчи – ресници, смирени – унижени, печал – злочестие, хитри – коварни, сетнина – край, насилници – мъчители, додея ми – омръзна ми, плюнка – слюнка, наблюдател – бдител, горест – горчивина, телесни – пълтски, поругание – присмех, корав врат – горда шия, поговорка – притча, клопка – примка, идните поколения – потомци, мед и масло – мед и мляко, дял – участ, светилник – светило, луна – месец, див осел – онагър, солена земя – солници, матка – утроба, пилета – пилци, чифт волове – рала волове, крем – крин, левица – лява ръка, десница – дясна ръка, любезна – мила, извор – кладенец, ураган – буря, товар – бреме, посрамление – безчестие, ураган – вихър, ужасителност – ужасно положение, са се барали – са се допирали, бунище – смет, бозайниче – кърмаче, хомот – иго, гавра – присмех, въздаяние – отмъщение, обирачи – грабители, обиталище – жилище, излелекай – ридай, лелекайте – ридайте, просташки – невежествени.

По-важни съпоставки от Евангелията и другите книги на Новия завет.

Околности – предели, страна – предели, идещия – бъдещия, брадва – секира, право – правда, крило на храм – храмова стряха, езеро – море, ладия – кораб, множество – тълпи народ, хълм – планина, нищи – бедни, шиник – крина, точка – чертица, правда – праведност, спогаждай се – помирявай се, телесна част – уд, буза – страна, бирници – митари, тайно – скришом, ъгли на улици – кръстопътища, вътрешната си стаичка – скришната си стаичка, ежедневния хляб – насыщния хляб, съчица – сламка, куче – псе, добри неща – блага, порта – врата, пространен – просторен, канара – камък, неразумен – глупав, падна – рухна, на часа – веднага, парализиран – разслабен, стряха – покрив, треска – огница, смъмра – запрети, се спусна – сурна, време – дни, небелен плат – невалян плат, полата на дрехата – края на дрехата, помилуй – смили се, внимавайте – гледайте, ризи – дрехи, пъкъл – геена, гонят – пъдят, наставления – заповеди, тъмница – затвор, сиромаси – бедни, вестител – ангел, пазари – тържища, утаил – укрил, скъп – ценен, съдба – съд, площади – кръстопътища, корем – утроба, морско чудовище – кит, задебелели – закоравели, домакин – стопанин, родина – отечество, слух – мътва, уединено място – пусто място, разбирайте – разумеете, растение – садиво, големи множества – много народ, уединено място – пустиня, зъл – лукав, старейшини – старей, поискат – попросят, душеше – давеше, нечестиви слуго – лукави рабе, съслужител – другар, мъжко – мъж, женско – жена, небеса – небе, във време на обновлението на всичко – пакибитие, се погоди – услови, погоди – съгласи, рожба на ослица – син на подяремница, чудни дела – чудеса, чудно – дивно, не те е грижа – немариш, столове – седалища, биете – бичувате, здания – сгради, светилище – храм, заблудят – прельстят, свършек – край, мърша – труп, бдете – бъдете будни, свят – мир, вълнение – смут, вечно наказание – вечна мъка, разчупи – преломи, химн – хвалебна песен, сопи – колове, здравей – радвай се, Исус Назарянина – Исус Назорей, удоволствие – приятност, се изпълни – сбъдна, размирие – смутня, би – бичува, червена мантия – багреница, минавачите – минавачите, блескавица – светкавица, невалян – небелен, задна част – кърмилло, пейки – одрове, сгоден случай – сгодно време, изследвах – проучих, спиртно питие – сикер, мъдрост – разум, Мария – Мариам, бащи – отци, се навърши време – настана време, детенце – младенец, мрачна сянка – сянка смъртна, осияе – просвети, зора – Изток, избавление – спасение, вселена – земя, първороден – първенец, гостилница – странноприемница, множество – многоброен, изяви – възвести, открито – предсказано, внушение – вдъхновение, напредваше – преуспяваше, ръст – възраст, думи – речи, криви пътеки – кривини, ща – искам, проглася – проповядва, силен глас – висок глас, крясък – вик, Помазаник – Христос, уединено място – самотно място, простря – протегна, допря – докосна, вест – мътва, народ – навалица, керемиди – покрив, живот – душа, се съмна – настана ден, навалица – мнозина, тия – ония, тогова – оногова, благодарност – награда, стряха – покрив, осуетиха – отхвърлиха, вестител – ангел, дворци – палати, мир – с миром, пратеници – вестители, разгласяват – проповядват, благославяйте – прославяйте, ум – разум, някой си – един, гост – странник, похарчиш – потрошиш, не въвеждай – не въведи, настойчив – безочлив, спокойствие – покой, шиник – крина, втаса – възкисна, немощ – недъг, лято – година, галилеяни – галилейци, петаче – стотинка, похлопа – почука, не сяжда – не поврежда, съкровищница – скривалище, имот – имане, глупец – безумнико, несмислени – безумци, столове – седалища, градите – зидате, свят – мир,

суша – бряг, връзки – окови, пустини – пушинаци, срамува – срами, тръшна – повали, се удивяват – се смаят, не искахте – не рачихте, почит – чест, улици – стъгди, пътища – друмища, посланици – пратеници, разпуснат – разпътен, лишение – нужда, смиле се – домиля, врат – шия, целуване – общелува, хора – игри, яре – козле, изпояде – прахоса, настойник – пристойник, наклеветиха – бе донесено, видело – светлина, се весели – пирува, обятия – лоно, блага – добро, черница – смоковница, нисък – малък на ръст, ще се яви – ще се открие, любезен – обичан, издебници – съгледвачи.

Ето и останалите съпоставки от Деяния на апостолите, Посланията и останалите книги на Новия завет.

Повест – книга,зираха – гледаха, възлизаше – възнасяше, пукна се – пръсна се, дял – жребие, черва – вътрешност, чин – достойнство, влизаше – пребъдваше, благочестиви – набожни, пара от дим – дим и пушек, развърза – освободи, луна – месечина, извратен – опак, покой – почивка, заспа – почина, опустошаваше – пакостеше, тъмница – затвор, горчива жлъчка – люта жлъч, вързан – окован, изстъпление – унес, плащаница – платнище, мръсно – нечисто, кожар – усмар, угнетявани – насилвани, обяви – предвести, тегота – бreme, обзе страх – нападна страх, размирие – случка, стичане – сборище, напасти – изпитни, пагуба – щета, кормчия – кърмиларя, южен вятър – юг, вещи – принадлежности, предница – нос, песьчлив бряг – плитко крайбрежие, платно – ветрило, излязоха на суша – се спасиха на земята, колеблив – двоедушен, окапва – олетя, изпитня – изкушение, подлъгван – примамван, дадено – даяние, неопетнен – неосквернен, отворение – отвор, крамолничество – свадливост, бъркотия – неуредица, сласти – сладострастия, иждивяват – разпиляват, клане – заколение, не се одумвайте – не се клеветете, хваления – псалми, страсти – похоти, глупави – безумни, лукавщина – лъст, залягате – сте ревностни, обхода – живот, разврат – разпътство, словеса – думи, господство – владичество, мощна – крепка, награда – отплата, дърво на живота – книгата на живота, печал – мъка, съдби – присъди, тръшнат – сринат, призвани – поканени, художество – изкуство, себеобуздание – въздържание, канела – дарчин, светски мърсотии – световни скверности, бълвоч – бълвотина, създание – творение, съработници – спомощници, бръщолени – хули, печалба – облага, разжегоха се – разпалиха се, шепотници – клюкари, измислители – изобретатели, заплата – платка, праведни – справедливи, вътрешно естество – вътрешен човек, окаян – нещастен, буца – месиво, стомах – корем, с цена – скъпо, девици – девственици, възпоменание – спомен, молба – просба, хитрости – козни, почивка – покоище, срамни – срамни, стар – вехт, затворник – окованик, ходатай – посредник, неядене – пост, съотечественик – сънародник, раздорник – еретик, окъпване – баня, женища – женурия, жив е умрял – приживе е умрял, ленив – влените, козиняво – струнено, безднена пропаст – бездна, зеленище – злак, нагръдници – брони, зорница – утринна звезда, окаян – злочест, нещастен – клет, корони – венци, агне – агнец, червен – риж, черен – вран, везни – къпони, блед – сив, сабя – меч, позор – поругание.

При съпоставките на сложните думи съответствията са различни – сложни думи, сложни – прости думи, описателен израз. Например:

Смешкари – присмехулници, гроздоберци – берачи на лозе, пъстрошарени – пъстри, коравовратни – твърдоглави, камилпотица – камилска птица, красноречив – речовит, тежкоезичен – заеквам, хороиграния – хора, смъртоносно – смъртна, старовременна змия – древния змей, страхопочитание – благоговение, чародеяние – магьосничество, плодоносно – плодно, краекожие – крайна плът, благоволение – милост, благовестие – евангелие, телохранители – телопазители, лаком – многоядец, маловерие – неверие, коравосърдечен – жестокосърдечен, прелюбодейство – прелюбодеяние, злосторници – злодейци, благоразположен – съвършен, свещенодейства – служи, благоволение – любов, благочестив – благоговееен, плодоносно – плодно, желателно – многожелано, родоначалник – баща, чужденци – другоплеменници, многоснежен ден – снежно време, самохвалства – празнословия, скороходец – бързоходец, крайморие – приморски места, иноплеменник – другородец, преломяване на хляба – хлеболомението, богопротивници – богоборци, родовит – плодоносен, блудство – прелюбодеяние, блудство – блудодеяние, тщеславие – пустославие, малолетни – невръстни, празнословие – празнодумство, мъздовъздаяние – Бог отмъщава.

При най-общ поглед върху съпоставките се вижда, че синонимията е широко застъпена при различните изрази: юноша – момък, знак – белег, одежда – дреха, изследвах – проучих, люде – народ, избавление – спасение, отруден – изнурен, пъкъл – геена, крем – крин, пазар – тържище и др.

Характерна отлика на синодалния превод е преобладаващата употребата на изрази, близки до перифрази, до вербални перифрази и до речникови дефиниции на съответните думи от превода на Библейското дружество:

Помилува – показва милост, плесне – удари плесница, помрачават лицата си – си правят лицата мрачни, съблазнявах се – падах в съблазън, велики дела – чудеса, обезглавиха – отсякоха главата, коленичи – падна на колене, горна стая – горница, криви пътеки – кривини, стръмнина на хълм – ръглина, пустини – самотни места, покрив – на връх къща, правя пакост – пакостя, зимник – скрито място, смислен – със здрав ум, не затруднявай – не прави труд, красничав – болен от красник, стои против – противостои, покрит със струпеи

– струпав, прави правете – оправете, изявил – дал да позная, похапна – прие храна, доби сила – подкрепи се, богобоязлив – се боеше от Бога, притесни – стори зло, луда – не си с ума си, мързеливци – лоши улични човечеци, нужди – потребни неща, телесни части – членове, мерзост – гнусни работи, заробва – прави пленник, направеното нещо – изделието, направил малко по-долен – понизил, бронен нагръдник – броня, мъздовъздаение – Бог отмъщава, десница – дясна ръка, левица – лява ръка, се подслади – стана сладка, да постъпим разумно – да измъдруваме, ще навали – ще направя да вали, дадеш назаем – заемеш, наведе на колене – коленичи, да станеш цар – царувай, честват – отдават почит, родени – произлезли от чреслата му, никакви и развалени мъже – безделници и скитници, капище – дом на бог, погубете – предайте на заклание, бунище – място за нечистотии, жертваха – принасяха жертва, високи места – оброчища, юначество – юнашки подвизи, страх от Бога – богобоязън, паяжина – мрежа паякова, дай заръчка – поръчай, гроздоберци – берачи на лозе, отечество – земята на отците ви, да не пламне гняв – да не се гневи, снахи – жени на твоите синове, овчари – пастири на овци, напакости – да направи зло, разгневи – пламна от гняв, благоуспява – прави да напредва, спря – накара да коленичат, умря – се лиши от живот, се разголи – лежеше гол, човечеци – синове човешки, напредваш – продължаваш пътя си, красива на глед – хубава, седмкратно – седемдесет пъти по седем, старовременни мъже – от стари времена човечеци, направя да вали – ще изливам дъжд, що пълзи по земята – влечуги, хранеше – доставяше храна, мерзост – гнусни работи, запитаха със знакове – кимваха, предказах – казах ви отнапред, стои пред Бога – предстои пред Бога, бдете – бъдете будни.

Хубав пример е Мат. 5 : 13:

Вие сте солта на земята. Но ако солта обезсолее, с какво ще се осоли?

Вие сте солта на земята. Но, ако солта изгуби сила, с какво ще се направи солена?

И макар че Синодалният превод в „изгуби сила“ съответства на старобългарския превод (обуяетъ), обезсолее е съвременният превод; „направи солена“ е пример не само за отдалечаване от началния старобългарски превод, но и за типичното вербално перифразиране на посочения превод.

Особеност на превода на Библията от Библейското дружество е употребата на несъгласувани определения, при съответни съгласувани в Синодалния превод:

Пръст из земята – земна пръст, жизнено дихание – дихание за живот, стълп от сол – солена стълб, глас на тръба – тръбен глас, кръщение на покаяние – покаяно кръщение, портите на ада – портите адови и др.

Заместване с подчинени изречения (рядко с имена) на причастия, деепричастия, прилагателни, съществителни имена се среща много по-често в превода на Библейското дружество в сравнение със Синодалния превод.

Изкушавайки го – за да Го изпитат, вечер казвате – Когато се свечери, а на мръкване – а като се свечери, и вечерта остана – и като се свечери, казвайки – като е казал, лицето на Моя Отец Небесен – Отца ми, който е на небесата, разговарящи с Него – които се разговаряха с Него, благословен Идещият в име Господне! – благословен, който иде в Господното име!, аз съм глас на викация в пустинята – аз съм глас на едно, който вика в пустинята, и пратилият Ме Отец – И Отец, Който Ме е пратил, паднало в земята – не падне в земята, тръгвайки за чужбина – при тръгването си за чужбина, се изслушват по-добре, нежели крясък на властелин между глупави – се слушат повече от вика на онзи, който властвува между безумните, родителката ви – която и е родила, сърцеведче на всички – който познаваш сърцата на всички, гълъбопродавци – които продават гълъби, и не чува виковете на карача – нито внимава на викането на този, който го кара, каква полза има работещият ... - каква полза за онзи, който работи. Характерен пример предлага Еклисиаста: време да се родиш, и време да умреш, време да садиш ... - време за раждане и време за умирање; време за насаждане ...

Във връзка с лексиката може да се отбележи, че последователно в целите преводи се използват определени думи, например: неприятел – враг, олтар – жертвеник, хълм – планина, ладия – кораб, езеро – море, знамение – личба, бирници – митарии, луна – месечина и др. На подробно изследване подлежи употребата а общи и специални думи, тъй като това е огромна работа. Примери се откриват и при двата превода: живот – душа, одушевени животни – живи души, се движат – пълзят, крехка трева – злак, градина – рай, пари – сребро, да слезеш – да идеш и т.н. И макар че контекстът е този, който определя разбирането, по-конкретните думи способстват за правилното възприятие на мисълта.

Влизал ли си в съкровищниците за снега, или виждал ли си съкровищниците за градушката – Влизал ли си ти в пазилицата на снега и видял ли си съкровищата на градушката (Йов 38:22).

Срещат се и елипси, и добавки:

Жената, която си ми дал за другарка, тя ми даде от дървото, та ядох – жената, която ми даде Ти – тя ми даде от дървото, и аз ядох. (Бит. 3:12). Ной беше човек праведен, непорочен между съвременниците си – Ной беше човек праведен и непорочен в своя род (Бит. 6:9).

Въжето му е скрито в земята, И примката на пътя му – Скришом са заложени за него по земята примки и кюси по пътя (Йов 18:10).

Една на пръв поглед незначителна разлика между врат и шия има точна и правилна употреба, тъй като врат в по-тесен смисъл означава задната част:

Дори хвана ме за врата и строши ме – хвана ме за шията, наби ме (Йов 16:12).

Лексиката на Синодалния превод съдържа думи, които са присъщи на църковнославянски, докато в превода на Библейското дружество се откриват думи по близо до народния език: правда – правдивост, клане – заклание, смърти – запрети, запрети – забрани, дадено – даяние, целувка – целование, заповяда – заръча, изпираха – плавеха, се спусна – сурна се, стори – направи, не иска – не рачи, стълп – спонец, дреболия – дробине, изпитня – изкушение, челяд – семейство, бъдеще – бъднина, почивка – покоище, потроша – похарча, поругание – присмех и др. Към разбирането се отнася и употребата на редки специални думи и архаизми, типични предимно за Синодалния превод – свят – мир, помилуй, всесъжение, пакибитие, поднебесие и др.

Преобладаване на инверсии, предимно на определения, се забелязва в Синодалния превод срещу прав ред в другия превод, както и употреба на пълните форми на прилагателните имена:

кедри ливански – ливанските кедр, царството небесно – небесното царство, геената огнена – огнения пъкъл, огън вечний – вечния огън, живот вечен – вечен живот, Син Човеческий – Човешкият син и др.

Засилена употреба на падежни форми също в Синодалния превод, макар че те съществуват и в превода на Библейското дружество:

А той се обърна и рече Петру срещу на Петра, Тогава Петър отговори Исусу – на Исуса.

... но и за нас, на които ще се вменява за правда, като вярваме в Този, Който е възкресил от мъртвите Исуса, нашия Господ – но и за нас: ще се вмени и нам, вярващите в Оногова, който възкреси от мъртвите Исуса Христа, Господа нашего (Рим. 4:24).

Обособяване се среща често срещу липса на обособяване в превода на Библейското дружество:

В дните на Ирода, цар юдейски, имаше ... - В дните на Юдейския цар Ирод имаше....

Една от характерните особености на библейския стил, употреба на полисиндетон на начален съюз „и“ ще илюстрираме с характерното начало на Битие:

И Божият Дух се носеше над водата.

И Бог каза...

И Бог видя...

И Бог нарече... и т. н.

В Синодалния превод повторението на съюза не е спазено строго:

И Дух Божий се носеше над водата.

Рече Бог...

Видя Бог...

Светлината Бог нарече...

И рече Бог..

И създаде Бог...

И те тръгнаха и отиваха по селата и проповядваха благовестието и изцеляваха навсякъде. – Те тръгнаха и ходеха по селата, като благовестяха и лекуваха навред (Лк 9:6).

Във връзка с езика може да се обърне внимание на превода на началото в Битие:

И Бог каза: Да бъде светлина. И стана светлина. – Рече Бог: да бъде светлина. И биде светлина.

И Бог нарече светлината Ден, а тъмнината нарече Нощ. И стана вечер, и стана утро, ден първи – Светлината Бог нарече ден, а тъмнината – нощ. Биде вечер, биде утро – ден един.

Разликата е очевидна – употреба на спомагателния глагол съм и стана като помощен. Употребата на съм (биде) е едно от средствата за архаизация, характерно за Синодалния превод. Аналогичен превод:

Каквото съществува е станало вече; и каквото ще стане е станало вече – каквото е било, то е и сега, и каквото ще бъде, то е вече било (Екл. 3:15).

Съществена е разликата при превода и на друго възлово място от Библията:

И Бог рече на Мойсея; Аз съм Оня, Който съм. – Бог отговори на Мойсея: Аз съм вечно съществуващият (Изх. 3:14). Ще отбележим, че преводът на Библейското дружество на това място е аналогичен на класическия превод в други езици.

А след като бъда възкресен ще ви изпреваря в Галилея – А след възкресението си ще ви изпреваря в Галилея (Мат. 26:32).

... и ще го убият; и на третия ден ще бъде възкръсен – и ще го убият, и на третия ден ще възкръсне (Мат. 17:23).

Който биде предаден за прегрешенията ни, и биде възкресен за оправданието ни – предадения за нашите грехове и възкръсналия за наше оправдание (Рим. 4:25). В повечето случаи при превода се използва деятелен залог – ще възкръсне, при Библейското дружество – страдателен залог. Също в Новия завет прави впечатление, че разпнат остава непреведена дума.

При огромното словно богатство на Библията няма да се спираме на отделни стилистични средства. Ще отбележим само някои най-общии моменти. Полиптота се среща често. И едни от най-известните – суета на суетите, всичко е суета; песен на песните, които са и превъзходни форми. Също слуга на слуги, роб на роби и др. При сравнение на двата превода се забелязва, че преводът на Библейското дружество си служи по-често с това стилистично средство:

Както младенци, които видело не са видели – както младенците, които не са видели светлина (Йов 3:16).

Лъв загива от нямаване лов, и малките на лъвицата се разпръсват – силният лъв загива по липса на плячка, и децата на лъвицата се разпръсват (Йов 4:10).

Цъфти като цвят, и се покосява – като цвете изниква и улица (Йов 14:2).

Умрели мухи правят мирото на мировареца да вони и да кипи – мъртви мухи развалят и овоняват благовонното масло на мировареца (Екл. 10:1).

Мъдростта крепи мъдрия – мъдростта прави мъдрия (Екл. 7:19).

Понякога преводът чрез синоними в Синодалния превод отнема възможността за поява на повторения и различни фигури, основани на повторения. Сравни употребата на правда в превода на Библейското дружество.

Загова му се вмени за правда.

Това пък, че му се вмени за правда, не се написа само за него,
но и за нас, на които ще се вменява за правда...

Загова му е вмени за праведност.

Но не само за него е писано, че му се е вменило,
но и за нас: ще се вмени и нам, вярващите в Оногова, Който ... (Рим. 4:22-24).

Анафора се среща често. Сравни началото на Битие – И Бог каза (нарече).

Прогласете и дигнете знаме; прогласете, не крийте – дигнете знаме, обявете, не скривайте (Ер. 50:2).

Характерни епифори за отделните книги са “И това е суета“ за Еклисиаста, “Да не бъде!“ (в Синодалния превод – „Съвсем не“) в Посланието на ап. Павел до Римляни. Характерни повторения за Петокнижието са „Аз съм Бог“, “Аз съм Господ“, анафора, по-точно епанафора „Тъй казва Господ“ в Книгата на Еремия. Всички тези средства подчертават основни смислови моменти от съответните библейски книги. Един пример:

Тогава какво? Да грешим ли, защото не сме под закон, а под благодат? Да не бъде! (Рим. 6:15).

Поради характера на християнството да бъде религия на спасението често се среща и средство, което повтаря основни моменти – рекапитулацията – резюме на основни моменти.

Интересна катахреза е малък на ръст за Закхей – искаше да види Исуса Кой е, но не можеше поради народа, защото беше малък на ръст (Лк. 19:3).

Метонимите и синекдохите са вече традиционни. Типична синекдоха е порти на ненавистници – жилища на врагове. Срещат се и други познати синекдохи – покрив, стряха, платно. Други примери – желязо – брадва, тор – курешки, хляб – жито, пари – сребро. Среща се и т. нар. намаляваща синекдоха – творение, твар вместо човешки вид:

... и се поклониха и служиха на творението повече, отколкото на Твореца; в превода на библейското дружество – твар - ...и предпочетоха да се покланят и да служат на тварта, а не на Твореца...

И металепса, върху която обръща внимание Х. Морие (1975) – позна:

И Адам позна жена си Ева.

И Адам пак позна жена си... (Бит. 4:25)

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Сравнението на двата превода на Библията на български език води до някои изводи. В сравнение с превода на Библейското дружество, Синодалният превод е по-книжен, по-архаичен, за което допринасят посочените особености – лексика, последователна инверсия на определения и други изреченски части, причастни конструкции, деепричастия, обособяване. Много често при превода се губят евфонични ефекти и ефекти на повторенията. Преводът на Библейското дружество е по-разбираем, по-динамичен и използващ повече стилистични фигури.

ЛИТЕРАТУРА

- Стойков, В. Б. (2017). Преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX век. Автореферат на дисертационен труд за присъждане на НОС „доктор“. София: УИ „Св. Климент Охридски.
- Иванова, Д. (1992). За новобългарските библейски преводи. – Език и литература, № 5, с. 116- 122.
- Аjayi, O. T. (2017). U.S. Patent Application No. 15/212,206.
- Alter, R. (2019). *The Art of Bible Translation*. Princeton University Press.
- Ivova, N. (2019). ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С БИБЛЕЙСКИ ПРОИЗХОД В БЪЛГАРСКИ И В ПОЛСКИ ЕЗИК (ПАРАЛЕЛИ В ОБЛАСТТА НА НЕГЛАГОЛНИТЕ ФРАЗЕОЛОГИЧНИ ЕДИНИЦИ). *Езиков свят-Orbis Linguarum*, 17(2), 57-62.
- Jensen, J. M. (2018). Book Review: *Language Vitality through Bible Translation* by Marianne Beerle-Moor and Vitaly Voinov, eds.
- Morier, H. (1975). *Dictionnaire de Poetique et de Rhetorique*. Paris: Pr. univ. de France.